

В статье рассматривается актуальный вопрос политической науки – исследование взаимодействия между партийным руководством и членами политической партии в условиях посткоммунистических трансформаций. Проанализирован исторический генезис внутрипартийного взаимодействия. Определено, что внутрипартийные отношения выступают важным фактором демократизации политической системы.

The article deals with topical issues of political science – the study of the interaction between the party leadership and members of political parties in post-communist transformations. Analyzed the historical origins of internal interaction. Determined that the intra-relationship is an important factor in the democratization of the political system.

Стаття надійшла до редколегії 04.12.2012

УДК 327:316.4.063.3(4-11+4-191.2)

Головченко А. В., НУ «ОНЮА»

ІНТЕГРАЦІЯ ЯК УМОВА ПРОВЕДЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО- СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті розглядаються інтеграційні процеси як умова проведення зовнішньої політики країн центрально-східної Європи, а також перспективи співпраці України з Європейським Союзом і Росією. Аналізується політика багатовекторності.

На сучасному етапі міжнародних політичних процесів приділяється всебічна увага процесам інтеграції відносин, які формують стратегічні інтереси різних країн та їх об'єднань. Сучасні міжнародні відносини розвиваються динамічно. Інтеграційний поступ найбільш розвинених країн Європи із самого початку, після розпаду СРСР, притягував увагу сусідніх країн, які не були його членами. По мірі розквіту європейського інтеграційного об'єднання і виявлення його переваг інтерес з боку сусідів зростав, як і їх бажання отримати повноцінне членство. Також важливим фактором є економічна безпека, що охоплює не лише оборонні, але й соціальні та політичні чинники, проблеми демократизації та забезпечення стабільності в різних регіонах і навіть цілих країнах. Таким чином, для європейської інтеграції є характерними паралельні процеси поглиблення інтеграції та розширення географічних меж самого угруповання. Як відомо, напри-

кінці 90-х рр. XX ст. 14 держав Центрально-Східної Європи (надалі ЦСЄ) та середземноморського простору змінили напрямок своєї зовнішньоекономічної політики і заявили про бажання інтегруватися до Європейського Союзу. Зі свого боку, і Європейське Співтовариство визнало їх офіційними кандидатами на вступ і почало переговорний процес про приєднання, який закінчився отриманням повноправного членства десятима країнами в травні 2004 р. (Латвія, Литва, Естонія, Кіпр, Мальта, Польща, Словацька Республіка, Чеська Республіка, Словенія, Угорщина) [1], а потім ще двома країнами з 2007 р. (Болгарія і Румунія). Туреччина також вважається можливим кандидатом на вступ до ЄС [2], але з нею переговори про приєднання ще не почалися. Після підписання угод про асоційоване членство і обрання курсу на скорішу інтеграцію до об'єднаної Європи, відбулося значне зростання обсягів торгівлі між країнами-кандидатами та ЄС, вільного обігу товарів з іншими державами Євросоюзу без внутрішнього митного тарифу, але й мають зиск з права вільного обігу послуг, капіталів та платіжних засобів, а також необмеженого права створювати філії і права на роботу в усіх країнах Європейського Союзу. Більше того, членство в ЄС є могутнім стимулом також для додаткового імпорту капіталу. Це пояснюється тим, що після злиття ринків значно поліпшуються рамкові умови для прямих іноземних інвестицій завдяки узгодженню правових норм, спрямування економічної та валютної політики на цілі Європейського Співтовариства, а також зменшення коливань валютних курсів у довгостроковому періоді. З іншого боку, прямі інвестиції з Європейського Союзу сприятимуть, завдяки імпорту капіталу, сучасних технологій та управлінських «ноу-хау», модернізації економіки, зростанню конкурентоспроможності «нових» членів, а також позитивно впливатимуть на зайнятість.

Для України останнім часом ЄС став провідним торговельним партнером: майже 1/3 українського експорту товарів і послуг призначена для єдиного європейського ринку та більше 35 % українського імпорту поступає з країн Європейського Союзу. Європейський бізнес розглядає Україну перш за все як ринок для європейських товарів та постачальницю сировини, а також як країну приймаючу інвестиції, тобто культивується неможливість власного виробництва в нашій державі якісних готових виробів, натомість закріплюється споживання українцями високотехнологічних товарів ЄС.

Проте від прийняття до Європейського Союзу отримали користь не лише країни Центрально-Східної Європи, а й самі члени Європейського Союзу. Крім зацікавленості у зміцненні політичної стабільності, зростаючий попит західноєвропейських споживачів товарів

посилює динаміку зростання внутрішнього ринку. До того ж на основі значно нижчих витрат праці та енергії держави Центрально-Східної Європи були цікавим джерелом імпорту. Для «старих» членів виникає можливість купувати якісні напівфабрикати та послуги за набагато менших витрат і завдяки цьому здобувати порівняльні переваги відносно США та Японії.

Одночасно в інтегрованому просторі відбувається переведення виробництва зі стандартів більш високих до більш низьких реальних витрат. Можливо стверджувати, що завдяки розширенню зросла економічна та політична роль Європейського Союзу у світі, оскільки збільшився сукупний промисловий та людський потенціал. Але рішення про розширення члени ЄвроСоюзу приймають на основі виваженого підходу, оскільки приплив економічно слабких членів може негативно вплинути на конкурентоспроможність Європейського Союзу на світових ринках [3].

Переваги розширення Європейського Союзу домінували над загрозами і тому цей процес триває. Приєднання нових членів до найпотужнішого інтеграційного угруповання світу стало важливим каталізатором ефективних ринкових трансформацій і позитивних структурних зрушень в економіках цих країн. Орієнтація на єдиний внутрішній ринок сприяла модернізації технологічних основ їх національних економік, додала їм динамічності, підвищила конкурентоспроможність. Саме таким чином – як органічні складові економічної системи ЄС – нові країни-члени зустрічають виклики глобалізації, ефективно адаптуються до нових, більш жорстких, умов міжнародної конкуренції у ХХІ ст. Їх досвід свідчить, що шлях входження малих економік до висококонкурентних міжнародних економічних угруповань повністю себе виправдовує.

Зважаючи на вищеперераховані обставини, необхідно враховувати, що, неминучим буде тривалий перехідний період до повноцінного вступу України до Європейського Союзу. Оскільки, для нашої країни важливо усвідомити, що успіх переговорів про приєднання залежить від конкретних досягнень країни-кандидата на вступ і, в більшій мірі від того, наскільки швидко вона зможе зрівнятися за рівнем економічного розвитку з партнерами по інтеграції.

Розширення ЄС на Схід впритул наблизило його кордони до кордонів України, оскільки західні кордони України стали східними рубежами Євросоюзу, а зі вступом до Євросоюзу Румунії у 2007 році – також і південно-західна частина Україна стала межувати з Європейським Союзом. До того ж, зі ще однією країною – Болгарією – наша країна має кордон по Чорному морю. Це якісно нова політична

ситуація, що вплинула як на характер контактів з нашим європейським партнером, так і на перспективи подальшого розвитку України. В інтересах ЄвроСоюзу – забезпечити мир і стабільність поблизу своїх кордонів, мати своїми сусідами стабільні, демократичні й економічно розвинені держави з прогнозованою і дружньою зовнішньою політикою. Тому, при поступовому наближенні Євросоюзу до кордонів України, спостерігалось зростання політичного тиску на Київ насамперед у напрямі зміцнення демократичних інституцій, забезпечення прав людини, свободи ЗМІ, посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією у владних структурах.

З іншого боку, наближення Європейського Союзу до українських кордонів на тлі розвитку Спільної європейської політики безпеки і оборони надало змогу нашій державі взяти активну участь у зміцненні безпеки на континенті. Саме у сфері безпеки Україна вже сьогодні робить реальний внесок у забезпечення стабільності в зоні інтересів ЄвроСоюзу – по лініях миротворчості та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Вступ до Європейського Союзу держав, з якими Україна має традиційно добрі відносини, отримання ними відповідних квот у керівних органах Союзу певною мірою сприяло просуванню українських інтересів, дозволило використовувати напрацьовані механізми регіонального співробітництва для поглиблення контактів з Європейським Союзом. Так, наприклад, не безпідставно і вітчизняні, і зарубіжні експерти та політики називають Польщу «адвокатом України в Європі» [4].

Деякі вітчизняні дослідники наголошують, що розширення ЄС супроводжується поглибленням співпраці Євросоюзу з Росією [5]. Отже, рух України до Європи, крім іншого, зумовлюється рівнем і характером її відносин з РФ. Це означає, зокрема, необхідність поглиблення економічного співробітництва з Росією для зміцнення національної економіки як основи реалізації власних політичних цілей у Європі.

Наближення ЄС до українських кордонів об'єктивно зміцнює вплив європейської спільноти на Україну. В політичному плані цей процес можна розглядати як позитивний – такий, що сприяє запровадженню в Україні європейських стандартів. Водночас трансформація ЄС може породити чимало проблем для України. Очевидно, що характер і рівень співробітництва України з розширеним ЄС, загалом перспектива української євроінтеграції насамперед буде залежати від внутрішніх трансформацій в Україні, від створення умов для стабільного демократичного розвитку, піднесення вітчизняної економіки.

Для того, щоб оцінити наслідки розширення ЄС для України, особливо останніх її етапів, необхідно проаналізувати вплив цього процесу на реалізацію нашою державою власних національних інтересів у політичній і економічній сферах. Головним політичним наслідком розширення ЄС для України стало те, що виникла необхідність перегляду сучасної зовнішньої політики та пристосування її до нових, менш сприятливих для України реалій. ЄС розширювався за рахунок країн «зони невизначеності», зменшуючи кількість наявних і потенційних партнерів України в регіоні – партнерів, що їх об'єднують спільні цілі й які мають приблизно рівні можливості.

Це означає зменшення горизонтальних зовнішньополітичних зв'язків України та, відповідно, збільшення вертикальних (у відповідності з побудовою та організацією політичного режиму виділяє горизонтальні та вертикальні конфлікти; горизонтальні розкривають зв'язки однопорядкових суб'єктів, наприклад, всередині правлячої еліти; вертикальні – характеризують взаємини суб'єктів, що належать до різних рівнів влади) [6], що призвело до збільшення залежності України від сусідніх центрів сили. Проблема ускладнюється ще й тим, що змінюється не тільки сила цього тиску, але і його збалансованість. Зацікавленість Заходу і незацікавленість Росії в політичній незалежності України робить можливою тактику «балансування» [7] між ними. Подібна політика могла б бути ефективною, якщо припустити, що Росія й Захід не ділитимуть Центрально-Східну Європу (ЦСЕ) на «сфери впливу», а разом відповідатимуть за безпеку в регіоні (можливо, матимуть різні «долі» впливу в різних державах). Така можливість теоретично зберігається, але фактично розширення НАТО і ЄС поділяє регіон на дві частини, одна з яких потрапляє до сфери впливу ЄС.

Таким чином, співвідношення сил змінюється, і тактика балансування зіткнулася зі значними труднощами, на чію б користь не змінювалася рівновага.

У тому, що стосується конкретних політичних наслідків, вирішальну роль матиме: по-перше, чи буде ЄС розширюватися далі. А по-друге, чи буде майбутній ЄС єдиним щодо питань зовнішньої політики.

Розширення ЄС змінює головні напрями зовнішньої політики України. Найбільшою мірою це стосується розвитку двосторонніх міждержавних відносин і участі в європейському регіональному співробітництві. Розвиток політичного партнерства з прикордонними державами, що стали новими членами ЄС, вірогідно, уповільниться, натомість акценти будуть зміщуватися на користь економічної

співпраці. Здебільшого доведеться співпрацювати безпосередньо з інституціями ЄС. Якщо ж подальша стратегія ЄС не передбачатиме ще одного розширення, Україна опиниться у ситуації, коли її сусідів можна буде поділити на чотири групи: США; країни-члени ЄС; Росія і Білорусія; інші країни. У цьому випадку відносини з ЄС набудуватимуть важливішого значення з точки зору національної безпеки (проект НАТО), що також вплине і на відносини з Росією. Відносини з іншими державами втратять свою пріоритетність, що може призвести до стратифікації партнерів і формування нових принципів відносин з ЄС і Росією з метою врівноваження їхнього політичного впливу. Ця тенденція посилиться у випадку можливостей подальшого розширення ЄС і з посиленням внутрішньої консолідації Союзу.

Відносини з Росією, очевидно, зазнали значних змін. Розширення ЄС зменшило простір для дипломатичного маневру і політична залежність України від Росії поступово може збільшитися (залежність від енергоносіїв та створення Єдиного економічного простору). Прямой загрози національному суверенітету вдасться уникнути в тому випадку, якщо ЄС чи окремі його члени (Німеччина, Франція) продовжуватимуть активну східну політику, необхідною умовою для чого є незалежність в тому числі й України.

У цьому випадку інтересам України відповідатиме членство в ЄС якнайбільшої кількості держав ЦСЄ. Річ у тім, що ЄС в якості наддержави, по-перше, основні інтереси матиме не у Східній Європі, а, по-друге, обмежуватиме зовнішньополітичну активність тих країн, що зацікавлені у співробітництві з незалежною Україною. У випадку, якщо ЄС абсорбує майже всі держави ЦСЄ, його інтерес до Східної Європи зменшиться, і спільна зовнішня політика буде заважати окремим державам, що продовжуватимуть будувати самостійні «східні» вектори.

Розширення ЄС на Схід відповідає національним інтересам України в тому сенсі, що воно збільшує зону стабільності в Європі, зменшуючи вірогідність виникнення нових конфліктів, що могли б мати негативні для України наслідки. Основним питанням при цьому залишається розподіл функцій між ЄС і НАТО. Від цього залежатиме наскільки ефективно забезпечуватиметься стабільність і яким чином членство в НАТО впливатиме на членство в ЄС і навпаки. Інтересам України відповідало б таке становище, за якого членство в ЄС не означало б автоматичного членства в НАТО. У випадку розширення НАТО на Україну посилюється політичний тиск Росії, від якого немає надійного захисту. Також зменшуються можливості політичного і військового співробітництва з країнами регіону, що може призвести до політичної

ізоляції України. Таким чином, розширення ЄС, зменшуючи простір вакууму сили в центрі Європи, збільшує конфліктність в регіональній підсистемі. Це потребуватиме від української еліти більшої уваги щодо зовнішньополітичних питань і визначення нових пріоритетів.

У тому, що стосується економічного аспекту розширення ЄС, можна із самого початку зауважити, що регіон ЦСЄ не являє собою єдиного цілого, і тому диференційований підхід ЄС до держав-кандидатів цілком виправданий. На відміну від політичної сфери, де більшість держав регіону зустрічає схожі проблеми і застосовує схожі інструменти для їх вирішення, в економіці мають місце значні розбіжності щодо основних макроекономічних показників і перспектив розвитку. Саме ці розбіжності в економіці й обумовлюють реальність вступу тієї чи іншої країни до ЄС найближчим часом.

Проблема для України полягає в тому, що її економічні показники – серед найгірших в регіоні. Це не тільки не дозволяє сподіватися на взаємовигідне співробітництво з ЄС, але й зменшує можливості для такого співробітництва з іншими країнами регіону. Економічна диверсифікація, що мала місце в регіоні з середини 90-х років, зумовила й поступову диверсифікацію політичних інтересів. Цей процес відбувається не на користь Україні. З набуттям політичної самостійності на початку 90-х років країни ЦСЄ опинилися перед стратегічним вибором, що складався з трьох альтернатив:

- інтеграція до європейських інституцій (ЄС і НАТО);
- інтеграція з Росією;
- буферне становище.

Розмежування серед держав ЦСЄ почалося відтоді, коли кожна з них знайшла власну відповідь на це ключове запитання.

Україна з самого початку обрала третій варіант – стратегію буферності або багатовекторності. Такий вибір зумовлювався особливостями господарського комплексу, економічними зв'язками з Росією, неоднозначністю суспільної думки, внутрішньополітичною боротьбою тощо.

Для всіх центрально- і східноєвропейських країн існує спільна економічна небезпека: ізолюваність їхнього розвитку, відсутність доступу до головних світових ринків товарів, послуг, технологій, капіталу і робочої сили. З огляду на це, вступ або асоційоване співробітництво з ЄС створило умови частково або повністю вирішити цю проблему для деяких з них.

У довгостроковій перспективі багато чого залежатиме від українського виробника. За умов вчасного пристосування до нових умов світового і європейського ринків (під вчасним пристосуванням

йдеться про зміни нормативної бази) українська економіка виграє від розширення європейського ринку.

У питанні економіки майбутній розвиток залежатиме від успіху процесів, що відбуваються всередині України. Розширення ЄС лише опосередковано здатне вплинути на економічний розвиток в Україні. Цей вплив здебільшого стосуватиметься експортноорієнтованих галузей і підприємств, а також ринків інвестицій і технологій. Ключового ж значення для забезпечення економічних потреб держави набувають внутрішні чинники. Основні проблеми зовнішньоекономічних зв'язків України із розширенням ЄС залишаються тими ж: диверсифікація ринків збуту, номенклатури товарів, підвищення їх конкурентоспроможності, якнайповніша участь у міжнародному поділі праці та залучення інвестицій.

Таким чином, для України, для подальшого її прогресивного розвитку та для вдалої позиції у світовій спільноті необхідно встановити міцні зв'язки як з країнами Європи, так і з країнами СНД. 18 листопада 2011 р. в Москві президенти Росії, Казахстану і Білорусі підписали пакет документів про створення Єдиного економічного простору. Дмитро Медведєв, Олександр Лукашенко і Нурсултан Назарбаєв поставили підписи під трьома документами: декларацією про євразійську економічної інтеграції, договором, яким створили Євразійську економічну комісію, і регламентом роботи цієї структури [8]. Встановлення тісної співпраці було б вигідно і для України в економічному, культурному і політичному напрямках.

Також для України є необхідним співпраця з ЄС, поширення довіри європейських держав в майбутньому полегшить сусідство з цими країнами. ЄС заговорив про відміну віз між Україною і ЄС ще до підписання договору про вступ України до єдиного економічного простору. Про це заявлено держсекретарем в польському Міністерстві закордонних справ Катажиною Пелчинською-Належ. Вона пояснила, що Польща висловлює свої вітання щодо підписання договору між Україною та ЄС і виступає за створення зони вільного пересування минаючі документальні затримки [9].

Таким чином, для України, необхідно тримати рівновагу між союзними об'єднаннями та політичними протистояннями і займати позицію багатовекторності та максимально намагатися співпрацювати з країнами-сусідами.

Бібліографічний список

1. Міністерство юстиції України, архів 2004р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minjust.gov.ua/?do=dr&did=17182&sid=zmi_4

2. Безуглий В. Сучасні перспективи Туреччини та країн Західних Балкан щодо вступу в Європейський Союз / В. Безуглий // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. – 2009. – Вип. № 21 (434). – С. 36.
3. Кузьома О. Ю. Інтеграція Центральної та Східної Європи до ЄС: досвід для України / О. Ю. Кузьома // Науковий вісник академії муніципального управління : зб. наук. пр. – Серія «Економіка». – 2009. – Вип. № 7. – С. 105.
4. Політика розширення Європи [Електронний ресурс] // Атлантична панорама. – 2008. – № 5 (18). – Режим доступу : www.atp.mil.gov.ua/number/18/36.htm
5. Пашков В. Україна і розширення ЄС: проблеми, наслідки, перспективи / В. Пашков, В. Чалий // Зеркало тижня. – 2001. – № 45 (369), 17 листопада. – С. 26.
6. Дюверже М. Политические партии / М. Дюверже ; пер. с франц. – М. : Академический Проект, 2000. – 538 с.
7. Бурдяк І. Україна балансує між Сходом і Заходом [Електронний ресурс] / І. Бурдяк // Народні блоги. – 04.05.2010. – Режим доступу : <http://narodna.pravda.com.ua/politics/4bdffa75ee105/>
8. Вецько Є. Росія, Білорусія і Казахстан створили новий економічний союз [Електронний ресурс] / Є. Вецько. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2011/11/19/259589>
9. Політичні новини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vlasti.net/news/154867> від 29.11.2012р.

В статье рассматриваются интеграционные процессы как условие проведения внешней политики стран центрально-восточной Европы, а также перспективы сотрудничества Украины с Европейским Союзом и Россией. Анализируется политика многовекторности.

The author of the article examines integration process as a condition of the foreign policy of the countries of Central and Eastern Europe, as well as the prospects of cooperation between Ukraine and the European Union and Russia. The multi-vector policy is also analysed in the article.

Стаття надійшла до редколегії 07.12.2012